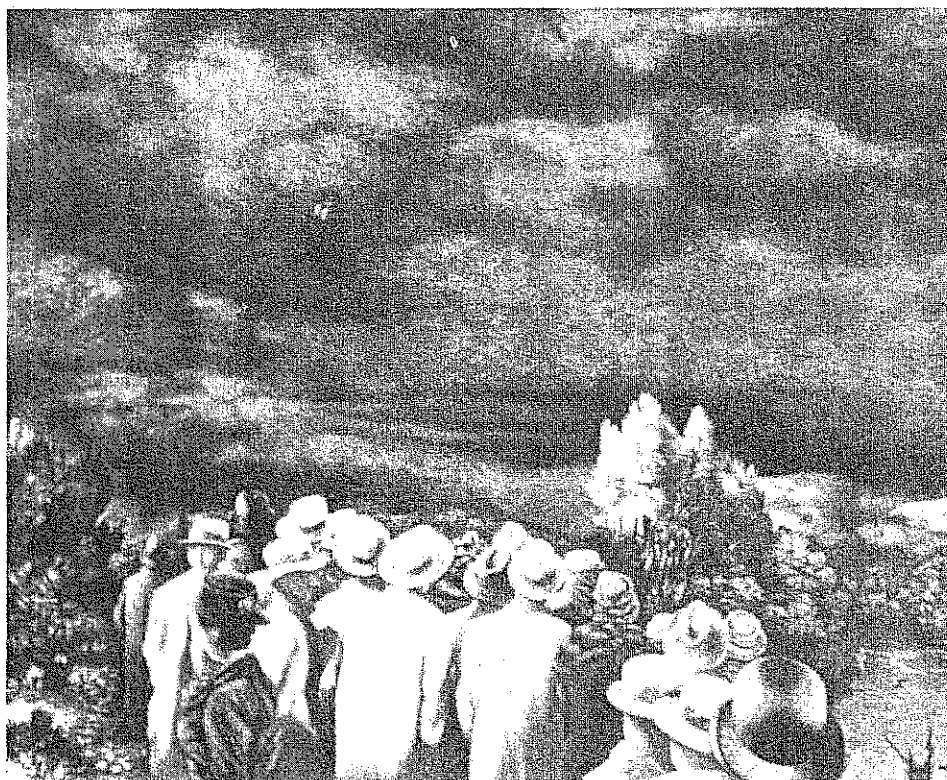

NATUR och ^{#22} SAMHÄLLE

Nr 34

PRIS 16:- (momsbefriad)

INNEHÅLL:

Miljövårdslagen i praktiken

Lysenko

Kvinnan och miljörörelsen

Recensioner

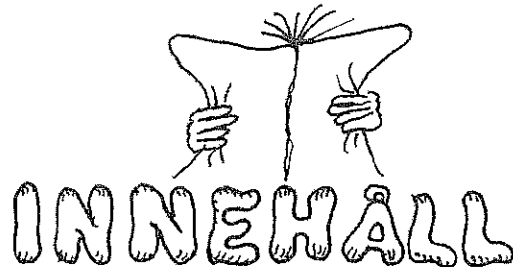
NATUR och SAMHÄLLE

— en socialistisk miljötidsskrift

NUMMER 34

december 1985

ÅRGÅNG 11

Redaktionellt1

Lars Ericsson:

Att tillämpa eller att inte tillämpa

- om miljövårdslagen i praktiken2

Aant Elzinga:

Var Lysenkoaffären ett resultat av politiska förhållanden

eller inomvetenskapliga betingelser?7

✓ *Abby Peterson och Carolyn Merchant:*

Fred med jorden:

Kvinnor och miljörelsen i Norden12

Recensioner19

NATUR OCH SAMHÄLLE
Box 1586, 221 01 LUND

REDAKTION

Andy Jamison, Lars Ericsson, Ron
Eyerma, Lennart Persson

Uppsatser och korrespondens
ställs till

Andy Jamison
Framnäs gård
232 02 ÅKARP
tel. 040/46 12 64

NATUR OCH SAMHÄLLE

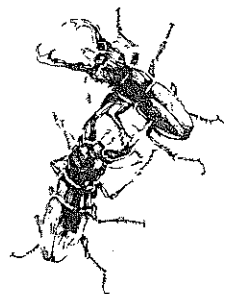
har sedan 1974 strävat efter att utveckla en kritisk nisch inom den nordiska miljörelsen. I det arbetet anknyter vi till kritisk teori och praktik på skilda områden: exempelvis Marx' kritik av kapitalismens drivkrafter, liksom ansatser till kritik av vetenskap och teknik, som kommit fram i olika sammanhang. I tidskriftens namn rymmes en önskan att stå på två ben, att verka för ett harmoniskt förhållande mellan natur och samhälle.

Inom redaktionskollektivet har vi skrivit längre analyserande artiklar om miljörelsens strategi. I olika fallstudier har vi försökt att exemplifiera vad vi tror att ett ökat teoretiskt medvetande inom miljörelsen skulle kunna betyda. Vi har också försökt förmedla lärdomar och erfarenheter från miljökampen i andra länder, genom att

översätta en rad artiklar från tyska och engelska, samt presentera utländsk litteratur.

Under senare år har vi alltmer kommit att intressera oss för naturvetenskapens — och då framför allt ekologins — roll i miljökampen. Kräver kampen för en bättre miljö en helt ny vetenskap, ett helt nytt sätt för människor att förhålla sig till naturen? Eller kan den nuvarande vetenskapliga traditionen bidra till lösningar? Hur djupt tränger borgerliga värderingar in i vetenskapliga "sanningar"?

Vi ser tidskriften som en kommunikationskanal mellan redaktionen och läsarna, men också mellan olika läsare, olika riktningar. Vi vill vara ett debattorgan för miljö- och naturintresserade människor, ett ställe där obehagliga åsikter får fritt spelrum.

PRENUMERATION: Fyra nummer kostar 50 kr. Stödprenumeration 60 kr. Inbetalas till NATUR OCH SAMHÄLLE, postgiro 89 74 77-6

LÖSNUMMER: 16 kr för enkelt och 20 kr för dubbelt från nummer 33. Tidigare nummer — 10 respektive 12 kr

FRED MED JORDEN: Kvinnor och miljörörelsen i Norden

Abby Peterson — Carolyn Merchant

Är kvinnor bättre än män på miljövard? Finns det några föregångare på det kvinnliga området? Är teknokratin grunden för miljöförstöring och är i så fall teknokratin manlig till sin karaktär? Dessa frågor belyses i nedanstående artikel av Carolyn Merchant och Abby Peterson.

"Just genom sin omåttlighet framtvingar slöseriet klarhet över att resurserna inte är outtömliga, och det börjar dagas bland kvinnorna att de måste ta hand om hushållningen." Dessa ord som så koncist beskriver sambandet mellan kvinnor och *oikos*, det grekiska ordet för hushåll från vilket vetenskapen ekologi kan härledas, skrevs inte av en feminist på 1980-talet utan år 1941 av den svenska kritikern och reformisten Elin Wägnér (1882-1949). Insikterna i hennes bok *Väckarklocka* förmedlar fortfarande ett budskap till kvinnor aktiva i den världsomspännande miljörörelsen i deras kamp för att återknyta de för förnyelse och fortsättning av liv på jorden nödvändiga banden mellan människan och naturen. I Sverige liksom i USA har kvinnors engagemang i jordens omvårdnad analyserats både ur symboliskt och politiskt perspektiv. Enskilda kvinnor i rörelsen har tagit till sig en rad olika möjligheter när det gäller strategier och politiska frågor.¹

Kvinnor och naturen

Avsikten med Wägnérs larm var att väcka kvinnors medvetenhet inför hur deras arv förstördes genom produktionens mekanisering – i vilken växter och djur användes som om de vore maskiner –, slöseriet med naturtillgångarna och föroreningen av jorden. Hon förekom Rachel Carsons budskap i *Tyst vår* (1962) med mer än 20 år, då hon såg att krig och

miljögifter var dödsbringande teknologier riktade mot livet självt. "Soldater besprutar de största fienderna med kulor, lantmannen besprutar de minsta med sina kemiska lösningar ... Bespruta ett fiendefolks soldater till döds och en outhärlig del av den mänskliga familjen har undergått en behandling vars följder ingen kan beräkna. Bespruta vinstockarnas parasiter och man dödar livet i jorden utan vilket vinstockarna inte kan leva." För att "sluta fred med jorden" (som hon kallade en essä år 1940) måste både arbetare och soldater sluta ge sin energi till maskiner som förstör jorden och förändrar själva materien.²

Hon ansåg att kvinnor måste återta sina urgamla traditioner att ta hand om jorden genom att spränga hemmets väggar och utvidga sitt hushåll till att omfatta hela klotet. "Det stämmer med urgammal kvinnlig uppfattning och metod att försiktighet, hushållning och vård är det rätta sättet att handskas med naturen." Det matriarkala arv som påverkat Elin Wägnér härstammade från den del av förhistorien som beskrivs i Johann Bachofens *Mutterrecht* (1861) och Robert Briffaults *The Mother* (1920). I sin bok *Tusen år i Småland* (1939) skrev hon om den gamla naturreligionen i södra Sverige, i vilken jättekvinnan Ana hade kämpat mot den kristna, manliga Guden.³

År 1933 träffade Wägnér den dynamiska och praktiska Flory Gate (f 1904) och de två kvinnorna började arbeta tillsammans för att återupprätta den matriarkala vishet som fanns uttryckt i bondkvin-

nornas traditioner. Tre år senare åkte de till "Women's Organization for World Order" i Wien – en grupp som protesterade mot den ordning som männens monokulturer i jord- och skogsbruk givit upphov till och i stället förespråkade en differentiering enligt naturens principer. Här kom de i kontakt med den schweiziska jordbrukaren Mina Hofstetter som kombinerade hackbruk med organisk plantering och använde gödsel från växter i stället för från djur. Den grovhuggna bondkvinnan, som i sina långa kjolar och kraftiga kängor i samma andetag talade om sin egen och jordens hälsa, blev för Wägner Moder Jord själv.⁴

År 1940 skrev Wägner, tillsammans med Elisabeth Tamm, *Fred med jorden*, och argumenterade där för samarbete med naturen och dess livgivande jordlager. De framhöll att naturens hälsa och självreglering måste komma först om mänskligheten skall överleva. Som reaktion på den enorma vinderosionen i USAs "Dust Bowl" och vattenerosionen i Appaninerna, Italien, som orsakats av sönderbetning och kalhyggen, argumenterade de att den moderna tekniken givit medlen att rubba naturens balans. Att människan utnyttjar det översta jordlagret får inte störa den fina balansen i humuslagrets självåteruppbyggnad. För att åstadkomma detta föreslog de jordbruksmetoder som var baserade på en varierad kompost, täckbruk och grund plogning.⁵

Flory Gate, som startade sitt jordbruk 1944, gav sig i kast med att bygga på gamla jordbruksmetoder, som varit framgångsrika i århundraden. Trots att jordbruk är ett ingrepp i naturens gång, ansåg hon att det kunde göras med omtanke genom att använda flera grödor och fält. Hon använde ett växelbruk med sju åkrar och naturlig gödsel i stället för konstgödsel för att skydda jordens bakterier, och odlade havre, potatis, betor, ärtor och råg. Med ull från gårdens får vävde hon och Elin Wägner kläder och filter. De mjölkade kor för hand i stället för med mjölkmaskiner, silade och skiljde grädden och tillverkade smör och ost. Nu, vid 80 års ålder, har Flory Gate slutat bruka jorden, men hon har kvar övertygelsen om att naturen måste läkas. Trots att kvinnor, naturen och jorden alla har nedvärderats kan kvinnor använda sig av den vetenskapliga ekologin för att frigöra både sig själva och jorden.⁶ Wägners metod betonar det behov av att återförena sig med naturen som härstammar från en vision om balans mellan människors behov av och respekt för naturen. Liksom de amerikanska radikala feministerna Susan Griffin i *Woman and Nature* (1978), Mary Daly i *Gyn/Ecology* (1978) och Carol Christ i "hy Women Need the Goddess" (1982), betonar de en erfarerlig fördjupning i symbolerna, språket och ritualerna kring kvinnors band med jordbruk, de urgamla naturgudinnorna och livets fortplantning. Dessa symboliska samband ger kvinnorna kraft till samlade aktioner för att bevara den jord från vilket

allt liv flödar. I vidare mening försöker dessa kvinnor återkalla värderingar som är nödvändiga för hela dagens samhälle, stödja naturens egen "rätt" att existera fri från mänsklig inblandning samt att påbörja en förändring på det ideologiska och symboliska planet. Dessa mål är gemensamma för den nordiska och den amerikanska kvinnorörelsen.⁷

Kvinnorörelsen och miljörörelsen

In sin bok *Väckarklocka* har Elin Wägner klart uttryckt sambandet mellan kvinnors frigörelse och frigörelsen av jorden. "Männens kamp för herraväldet på jorden har gått jämsides med deras kamp för herraväldet över kvinnan. Segern måste vara en dubbelseger för att bli fullständig." För många svenska kvinnor var detta uttryck för den politiska dimensionen i Elin Wägners tankar viktigare än den andliga sidan. Hur angeläget det än var att förändra de symboliska strukturerna så ändrade det inte de maktförhållanden i samhället som lett till herraväldet över kvinnor och natur. Kampen för att förändra samhället måste därför föras både på det ideologiska och det materiella planet.⁸

År 1979 pågick i Dagens Nyheter en het debatt kring det politiska budskapet i Wägners bok. En del kvinnor ansåg att hennes idéer representerade en naiv form av matriarkal andlighet som glorifierade kvinnors förtryck i familjen, och att dessa aldrig skulle kunna utgöra en bas för politiskt arbete. För andra kvinnor, som distanserat sig från de andliga elementen i hennes tankar, gav idén om kvinnors arbete i familjen upphov till en frigörelsepolitik med möjligheter till social förändring och ett ekologiskt balanserat samhälle.⁹

Debatten speglade en övergång i den radikala delen av kvinnorörelsen kring 1977, bort från en strategi som gick ut på att kvinnor skulle infiltrera de manligt dominerade produktionsområdena och staten, och mot en ny politik med rötter i idén om en "kvinnokultur". Med kvinnors förmåga att föda barn och verkligheten i deras delade erfarenheter av hushållsarbete som grund, försökte man åstadkomma en för kvinnor förenande bas som kunde överbrygga klassgränserna.

Enligt Louise Waldén har kvinnokulturen – baserad på kvinnors gemensamma erfarenheter av vård och förtryck – skapat ett värdesystem tvärt emot det i samhället förhärskande. Dessa värderingar korsar miljörelsens och skapar en bas för social förändring.¹⁰

Reproduktionens politik

När kvinnor utvecklar strategier för att skapa en bättre framtid, har de politiserats av och varit med aktiva i frågor som påverkar reproduktionen, och detta härrör från kvinnors roll i skötseln av de dagliga göromålen. Genom att ta "idén om den runda magens världsbild" på allvar, anser Eva Lena Neiman att kvinnor kan "ge nytt blod till miljö-rörelsen och nya arbetsmetoder baserade på kvinnors erfarenheter av födsel, fostran och omvårdnad av barn, växter och djur."¹¹

Sådana strategier och aktioner passar in i reproduktionens politik, genom vilken man bättre kan förstå betydelsen av kvinnors engagemang i miljö-frågor.

Reproduktionens politik är en taxonomi över potentiella politiska frågor, som har sin teoretiska grund i samhällets arbetsdelning mellan könen.¹²

I det svenska patriarkal-kapitalistiska samhället bär kvinnorna ansvaret för reproduktivt arbete. Deras roll innefattar både den biologiska reproduktionen av nya generationer och den dagliga reproduktionen av arbetskraft genom obetalt arbete inom familjen eller betalt arbete i välfärdsstaten. I det svenska samhället har männen makten över produktionen av bytesvaror och över kvinnorna som ansvarar för reproduktionen. Inte bara kvin-

nor utan till och med reproduktionens intressen är underställda männens och produktionens intressen. Arbetsdelningen mellan könen skapar därför olika, och ofta motsatta, politiska intressen. Så medan ekonomisk tillväxt är karakteristiskt för männens intressesfär är balans i miljön karakteristiskt för kvinnors sfär.

Kvinnors politiska aktioner kan placeras längs en ideologisk skala där man i den ena ändan accepterar kvinnors roll som vårdande sociala mödrar och den nuvarande samhällsordningen, och i den andra skapar strategier för att omfördela den patriarkala och kapitalistiska makten. Som ett teoretiskt redskap kan reproduktionens politik delas upp i fyra kategorier, som hjälper till att placera kvinnors politiska intressen och miljöintressen, och förklara sammanhanget i deras miljöaktioner.

1. Biologisk (generationsmässig), reproduktion

Den biologiska reproduktionens politik handlar om artens reproduktion av nya generationer. Kvinnors gemensamma erfarenhet av, eller möjlighet till, barnafödande, förenar dem i deras oro inför framtida generationers livskvalitet och inför mänsklighetens överlevnad. Här är två politiska frågor av yttersta vikt: fred och ekologi.

Kvinnors engagemang i fredsfrågan har nått en omfattning utan motstycke i Sverige där fredsfrågan nu är så viktig att den blivit kvinnorörelsens gemensamma nämnare. Av 58 kvinnoorganisationer, som representerar den svenska kvinnorörelsens hela bredd, gav *alla* fred som svar på frågan om vilka politiska frågor de givit högsta prioritet under 1983. En organisation, Föreningen Kvinnokultur, grundad 1977, initierade år 1979 organisationerna Kvinnokamp för fred och Kvinnor mot kärnkraft, som kämpade mot spridning av kärnteknologi och mot kapprustningen. Ulla Torpe från Svenska kvinnors vänsterförbund uttryckte det så här: "Det militära våldet och våldet mot miljön utgår från eller kittas samman av samma typ av våld, nämligen det teknologiska våldet." Hon framhåller att fredskampen måste åtföljas av kampen för naturen och för att bevara miljön.¹³

De ekologiska frågorna kring kärnkraft och kring industri- och jordbruksföreningar har dragit till sig fler kvinnor än män. I folkomröstningen om kärnkraft 1980 engagerade sig tusentals personer, de flesta kvinnor, i en kampanj vars resultat blev en kompromiss som tillät att högst 12 reaktorer fick byggas och att alla dessa måste läggas ned inom 25 år. En analys av omröstningen visar att 43% av de svenska kvinnorna jämfört med 21% av männen var mot kärnkraft.¹⁴

Efter folkomröstningen har protestaktioner riktats mot valet av platser för förvaring av radioaktivt avfall. Birgitta Ohlsson organiserade kvinnor och män i gruppen "Rädda Voxnadalen", som med framgång protesterade mot regeringsbekostade provborrningar för förvaring av radioaktivt avfall. Gruppen hävdade att områdets vatten och luft skulle vara i farozonen med den föreslagna förvaringsmetoden, och medborgarna patrullerade först området och blockerade sedan trafiken till platsen. Deras aktioner gav upphov till ett massivt motstånd mot att förvara radioaktivt avfall i området och den ursprungliga planen lades ned. Som svar på frågan varför hon tror att det mest är kvinnor som, i alla fall till en början, engagerat sig i "Rädda Voxnadalen" säger Birgitta Ohlsson: "... Kvinnor lever nära livet, tar ansvar för sina barn ... Det känns som ett förenklat svar, men ändå, det är nog svaret jag måste ge."¹⁵

Under en protestaktion i Sundsvall mot luftföroreningar från en aluminiumfabrik var kvinnor betydligt mer oroad över problemen än män. Enligt en undersökning utförd av Statens miljömedicinska laboratorium var 59% av de svarande kvinnorna oroad över hälsoriskerna jämfört med 36% av männen. De framgångsrika protestaktionerna tvingade företaget att hålla sig till de lagstadgade gränsvärdena för utsläpp och stoppade en planerad utbyggnad.¹⁶

2. Den dagliga reproduktionen i hemmet

Kvinnors ansvar för den dagliga reproduktionen i hemmet, dvs skapandet och upprätthållandet av arbetskraftens förmåga att arbeta ger upphov till intressen kring basbehoven av mat, kläder och husrum för familjen. Svenska kvinnor har bidragit till att organisera bostadsområdesföreningar för att förbättra dåligt planerade hyreshus. Dessa föreningar, som nu blivit så vanliga att de bildar en rörelse, försöker göra miljön i bostadsområdena mer levande och barnvänlig: betong har tagits bort och ersatts med blommor, gräs och grönsaksland och man har givit stöd åt sociala aktiviteter för vuxna och barn.¹⁷

Medan man i sådana aktioner strävar efter att göra hem och mat hälsosammare och säkrare inom det svenska samhällets ramar, är målet för andra aktioner en genomgripande förändring av samhället. Svenska kvinnors vänsterförbund ägnade 1980 ett dubbelnummer av sin tidning *Vi människor* åt frågan om en framtid baserad på lokala självförsörjande samhällen. Sådana alternativ måste bygga på kvinnors "förlorade" kunskap om jordbruksproduktion och deras gemensamma erfarenheter av omvårdnad.¹⁸

För att exemplifiera en sådan framtidsvision organiserade en grupp på 40 kvinnor från Ekerö utanför Stockholm (som träffats i kvinnorörelsen) det biodynamiska matkooperativet Tant Grön. För dessa kvinnor är kooperativet "ett steg på vägen mot ett ekologiskt balanserat samhälle". De framhåller att vi måste bygga våra egna alternativa system jämsides med de stora systemen i kampen mot hjälplösheten.¹⁹

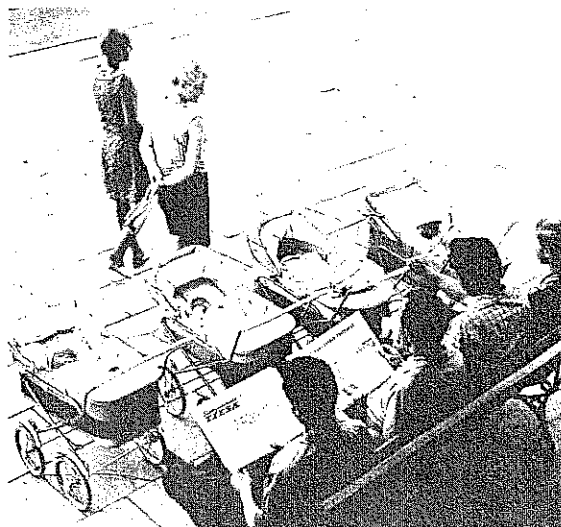
Birgit Ward grundade Matfront i Stockholm 1974, och gav upphov till en rörelse som omfattade 40 affärer över hela Sverige. De arbetar på kollektiv basis och köper och säljer frukt, grönsaker, sylter och andra biodynamiska produkter som odlats och förädlats utan kemikalier.²⁰

Kvinnor har också satt igång en rörelse för att producera och tillvarata organiskt odlad mat och för att föra fram solidaritet med Tredje världen genom medvetna matinköp. Malin Dahlgren startade MUDI-MUMS (MUDI - Mat Utan Djur-Industrier; MUMS - Mat Utan Multinationella Storföretag).²¹

3. Velfärdsstaten: Den dagliga reproduktionen i den offentliga sektorn

I den väl utvecklade svenska velfärdsstaten har en stor del av kvinnors traditionella reproduktiva funktioner vad gäller barna- och sjukvård tagits över av staten, som i sin tur anställt kvinnor för att utföra arbetet.

Kvinnorna ifrågasätter här den statliga vårdens kvalitet, protesterar mot centraliseringen och sammanläggningarna inom vården och uttrycker sin oro över arbetsmiljön.

Ett exempel är Karlskoga där kvinnor gick samman i en aktionsgrupp för att rädda ett förlossningssjukhus från nedläggning. För att slippa bli skickade till regionsjukhuset i Örebro samlade de 14 000 namnunderskrifter på en protestlista. Deras resultatlösa protest var riktad mot centraliseringen i Sverige i allmänhet.²²

Den svenska regeringen har givit Arbetarskyddsstyrelsen i uppdrag att göra en undersökning över vilka effekter bildskärmsarbete har på gravida kvinnor. I Göteborg har facket slutit avtal med landstinget om att sjukhuspersonal och administrativ personal skall få andra arbetsuppgifter under graviditet. (Fackföreningar inom industrin diskuterar också problemen och en del har begärt schemaläggning med tvåtimmarspass vid bildskärmsarbete för att minska riskerna för muskel- och ögonansträngningar.²³)

4. Kvinnors frigörelse som reproduktiva arbetare

Medan de första tre typerna av reproduktiv politik ger uttryck för en politisk kamp för "andras" intressen, vänder sig den fjärde typen kampen mot kvinnors eget intresse som reproduktiva arbetare i ett könsegrerat samhälle. Här finner vi såväl jämställdhetspolitiken i de traditionella delarna av kvinnorörelsen som kvinnofrigörelsens filosofi.

Jämställdhetspolitiken riktar in sig på att få fler kvinnor i arbetsledande positioner och i professionella yrken samt på omstruktureringar med målet lika lön för lika arbete. Inom miljöforskning och naturvård ger rekryteringen av fler kvinnor inom mansdominerade delar av miljövetenskaperna (t.ex. ekologi, skogsvård, entomologi och växtpatologi) exempel på detta arbetssätt. För ekologer som Ingrid Stjernqvist från Lund, som studerar agrikulturella ekosystem med ett naturligt ekosystem som utgångspunkt och Sif Johansson, som är djurekolog i Stockholm och kom in på ekologi på grund av sitt intresse för miljövärd, är vetenskapen ekologi ett sätt att vända på nedvärderingen av både kvinnor och naturen.²⁴

Den liberala inriktningen försöker skapa alternativa sätt att organisera produktion och reproduktion, produktion och konsumtion, teknologi och natur, som modeller för kvinnans frigörelse och för ett ekologiskt balanserat samhälle. Genom att bygga upp produktionen efter reproduktionens behov försöker man finna alternativ till den ekologiskt missbrukande och kvinnoförtryckande privatindustrin.

Ett praktiskt exempel på detta är Algots Nord, Sveriges första storskaliga, arbetarägda kvinnoföretag, som grundats på en filosofi med produktion baserad på användning och behov i stället för kommersialism och vinst. Sömmerskorna från den nedlagda statsägda klädfabriken i Skellefteå gick samman för att tillverka vettiga, funktionella arbetskläder, fritidskläder och baskkläder av hög kvalitet. Efter intervjuer med arbetare och patienter om deras behov formger kvinnorna nya kläder. Produktionen är kollektivt organiserad i grupper i stället för löpande band, och produkterna distribueras genom kvinnorörelsen och miljörörelsen.¹⁵

Slutsatser

Diskussionen ovan visar att kvinnorna i den svenska miljörörelsen har varit mest motiverade av frågor som är kopplade till deras känsla av samhörighet med reproduktion och moderskap. På det symboliska planet har de inspirerats av kulturella och historiska alternativ, i vilka kvinnor tycks ha haft en mäktigare position i hem och produktion, och i vilken naturen varit en friare och mäktigare kraft mindre bunden av vetenskapens och teknikens snaror. På det politiska planet har de varit mest aktiva i miljöfrågor där de negativa effekterna på artens fortlevnad och deras eget reproduktiva arbete var centrala.

Dessa aktioner till naturens försvar måste undersökas med kvinno- och miljörörelsens slutliga mål i åtanke. Sambanden som blivit så tydliga i den presenterade forskningen bär en inneboende motsä-

gelse. Det moderna, västerländska samhället som kvinnor idag kallar kapitalistiskt patriarkat är resultatet av en historisk skilsmässa mellan två av livets sfärer. Kvinnor identifieras med hem, reproduktion och natur; män med offentlighet, produktion och kultur. Att kvinnor så målmedvetet och dramatiskt har kommit till naturens försvar genom att gå med i miljörörelsen tycks förstärka deras historiska koppling till naturen och därför motverka deras hopp om frigörelse. På liknande sätt kan feministernas betoning av kvinnors roll i familjen och kvinnors gemensamma kultur tyckas bekräfta deras förtryck i hemmet.²⁶

Det problem som dessa inneboende motsägelser skapar är inte bara endemiskt för feminismens historia utan också symtomatiskt för en djup och kritisk skillnad i val av strategi i dagens kvinnorörelse. Skall kvinnor, som ser effekterna av ett könsegregerat samhälle, använda kvinnliga värden som grund för förändring? Eller skall de helt och hållet förkasta denna historiska uppdelning och arbeta för total jämlikhet?

Strategier som skulle frigöra både kvinnorna och naturen skapar både löften och problem. Jämställdhetspolitiken förespråkar kvinnors frigörelse genom att föra in nya värderingar i kulturen i och med att kvinnor blir jämställda med män i produktionen. Genom infiltration hoppas man att produktionens mål skall kunna förändras och bli mindre destruktiva mot naturen. Men vad är den praktiska grunden för en sådan förändring? Hur skall förändringen i praktiken gå till genom kvinnoinfiltration i mansdominerade maktcentra?

Kvinnokulturfilosofin använder reproduktionens värderingar och behov som grund för ett alternativ till det dubbla förtrycket av kvinnor och naturen. Denna strategi skulle minska arbetstiden i produktionen och dra in män i den reproduktiva sfären genom att öka deras delaktighet i vård- och hushållsarbete. När män tar till sig dessa värderingar kommer naturen också att bli omhändertagen. Men hur skall män övertygas om att använda sin större frihet till hem och familj och inte till egna nöjen?

Den alternativa "gröna" filosofin stödjer den revolutionerande möjligheten till småskaliga alternativ i arbete och privatliv, som har som mål både att skapa balans i miljön och att möta reproduktiva behov. Även som denna filosofi också måste ifrågasätta etablerade maktstrukturer, inlemmar den också de två första strategiernas värderingar. Genom att experimentera med alternativ som kollektiv produktion och distribution av organiskt odlad mat, utveckling av nya, miljövänliga energikällor, sparande och återanvändning av energi och avfall, decentraliserade och kollektiva boendeformer, vårdcentraler i bostadsområden samt arbetarägd produktion med mänskliga behov i centrum, kan modeller för framtiden skapas inom det större samhället.

I *Fred med jorden* uttrycker Elin Wägner det så här: "Mot dagens ideal: Mekanisering, specialisering och fart, ställa vi medvetet upp de ideal vi tro bli morgondagens: självverksamhet – mångsidighet – tålmod. Ett nytt sätt att leva börjar så att gro i det gamlas sköte."²⁷

Noter

* Sociologiska institutionen, Umeå universitet

** Department of Conservation and Resource Studies, University of California, Berkley, USA.

Vi vill tacka Ingegerd Lundström och Sven Hultman för deras hjälp med att finna kvinnor i den svenska miljö-rörelsen och för att de arrangerat intervjuer.

1. Elin Wägner, *Väckarklocka*, Bonniers, Stockholm, 1978 (ursprungligen publicerad 1941) sid 238. För information om kvinnor i den amerikanska miljö-rörelsen se Carolyn Merchant, "Earthcare", *Environment*, 23, nr 5, juni 1981, sid. 6-13, 34-40; Idem, "Women and the Progressiv Conservation Movement, 1900-1916", *Environmental Review*, 8, nr 1, mars 1984, sid 57-85.
2. Ibid., sid 249, 236; Elisabeth Tamm och Elin Wägner, *Fred med jorden*, Bonniers, Stockholm 1940; Rachel Carson, *Silent Spring*, Houghton Mifflin, Boston, 1962, sid 8, 15-37.
3. Wägner, *Väckarklocka*, sid 237, 250; Johann Jacob Bachofen, *Das Mutterrecht*, Basel, 1897 (ursprungligen publicerad 1861); Robert Briffault, *The Mothers*, London, 1927, 3 volymer; Wägner, *Tusen år i Småland*, Stockholm, 1939.
4. Intervju med Flory Gate, Östra Grevie, 1 juni 1984; Ulla Isaksson och Erik Hjalmar Linder, *Elin Wägner: Dotter av Moderjorden, 1922-1949*. Bonniers, Stockholm, 1980, sid 240, 272.
5. Tamm och Wägner, *Fred med jorden*; Flory Gate; "Fred med Jorden: En bakgrundsskiss", *Fogestadsförbundet, 1925-75*, Katrineholm, 1976, sid 67-72.
6. Intervjuer med Flory Gate, Östra Grevie, 1-2 juni 1984.
7. Susan Griffin, *Woman and Nature*, Harper and Row, New York, 1978; Mary Daly, *Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism*, Beacon, Boston, 1978; Carol Christ, "Why Women Need the Goddess: Phenomenological, Psychological, and Political Reflections" i Charlene Spretnak (red), *The Politics of Women's Spirituality*, New York, 1982.
8. Wägner, *Väckarklocka*, sid 248.
9. Följande personer argumenterade för det i *Väckarklocka* framförda budskapet: Maria Bergom-Larsson, "Kvinnor värnar livet, männen förstör det", *Dagens Nyheter*, 16 juni 1979, sid 4 och "Väckarklockans tid inte förbi, än härskar manssamhället", *Dagens Nyheter*, 6 juli 1979, sid 4; Maj Wechselmann, "Elin Wägner hade rätt", *Dagens Nyheter*, 10 juli 1979, sid 4; Ebba Witt-Brattström, "På med skyddshjälmen och ner i gruvan, systrar", *Dagens Nyheter*, 24 juli 1979, sid 4; Elisabeth Hermodsson, "Demokratiska matriarkat", *Dagens Nyheter*, 31 juli, 1979, sid 4. Följande personer argumenterade mot Wägners budskap: Barbro Backberger, "Elin Wägner i dag politiskt omöjlig", *Dagens Nyheter*, 28 juni 1979, sid 4; Anita Sandberg, "Vi hade inget att vinna på att bli känslösexperter", *Dagens Nyheter*, 21 juli 1979, sid 4.
10. Waldén, "Kvinnokultur - skruvstädsvång", *Vi människor*, nr 1 1981, sid 20.
11. Eva-Lena Neiman, *Veckans Eko*, nr 14, 1982, sid 7.
12. För en utförlig diskussion av reproduktionens politik se Aby Peterson, "The Gender-Sex Dimension in Swedish Politics", *Acta Sociologica*, 27, nr 1, 1984, sid 3-17.
13. Abby Peterson, "The New Women's Movement - Where Have All The Women Gone, föredrag på Nordic Conference on Women and Politics, Göteborg i maj 1984; Ulla Torpe, "Kvinnokamp för Fred mot Krig", *Vi människor*, nr 2, 1978, sid 21.
14. Abby Peterson, "Kvinnofrågor, kvinnomedvetande och klass", *Zenit*, nr 2, 1981. Om amerikanska kvinnor se Dorothy Nelkin, "Nuclear Power as a Feminist Issue", *Environment*, 23, nr 1 jan-feb 1981, sid 14-20, 38-9.
15. *Alternativet*, 4 februari 1983, sid 3-8; Stop and Reconsider? *Connexions: An International Women's Quarterly*, nr 6 Fall 1982, sid 10-1, citat på sid 21. Om kvinnors protester mot en föreslagen urangruva i Pleutojokk, se *Miljötidningen*, nr 8, 1980, sid 36.
16. Kenneth Berglund, "Besvär och hälsoeffekter av luftföroreningar i Sundsvall och Timrå", Statens miljömedicinska laboratorium, Stockholm, rapport nr 14, 1983; *Miljötidningen* nr 8, 1980, sid 12-15.
17. *Veckans Eko*, nr 10-11, 1982, sid 16-19; *Miljötidningen*, nr 2 1977.
18. Redaktionen, *Vi människor*, nr 5/6, 1980.
19. *Vi människor*, nr 5, 1980, sid 33.
20. *Miljötidningen*, nr 8, 1980.
21. *Miljötidningen*, nr 2, 1979.
22. *Veckans Eko*, nr 14, 1982, sid 13-15.
23. Intervju med Christina Mörtberg, Institutionen för arbetsvetenskap, Högskolan i Luleå, 4 maj 1984; *International Business Week*, 23 april 1984, sid 75, 78.
24. Intervjuer med Ingrid Stjernquist och Sif Johansson, Östra Grevie, 1 juni 1984.
25. *Miljötidningen*, nr 7, 1978, sid 16-18.
26. Sherry Ortner, "Is Female to Male as Nature is to Culture?" i Michelle Rosaldo och Louise Lamphere (red) *Woman, Culture, and Society*, Stanford University Press, 1974, sid 67-87; Ynestra King, "Toward an Ecological Feminism and Feminist Ecology" i Joan Rothschild (red) *Machina Ex Dea*, Pergamon, New York, 1983, sid 118-29; Judith Stacey, "The New Conservative Feminism", *Feminist Studies*, 9, nr 3, fall 1983, sid 559-83; Michele Barrett och Mary McIntosh, *The Anti-social Family*, Verso Editions, London, 1982, sid 20, 33.
27. Tamm och Wägner, *Fred med jorden*.